

№ 32 (337)
Жнівень 2010 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Адукацыя: другаякласная школа ў Пружанах –** стар. 3
- **Гонар і слава: Валенцій Вільгельм Ваньковіч –** стар. 5
- **Спадчына ў небяспецы: помнікі ў Кухцічах –** стар. 6

«Бывай, лета – нас чакае школа!»

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

На тым тыдні

✓ Да 80-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Караткевіча Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны выпусціла адмысловы каляндар. Ён ахоплівае другое паўгоддзе 2010 года і першае – 2011-га.

✓ 15 жніўня ў Жалудку на Гродзеншчыне адбыўся фестываль кветак «Кветкавыя фантазіі», які жалудоцкія ўлады прыдумалі два гады таму. Сёлета яны атрымалі дапамогу сумеснага праекта ЕС і ПРААН «Устойлівае развіццё на мясцовым узроўні». Арганізатары мяркуюць, што такое простае, на першы погляд, мерапрыемства зробіць жыццё людзей больш цікавым і інтэгруе мясцовую супольнасць у еўрапейскую. Жыхары і прадпрыемствы Жалудка ўпарадкавалі свае падворкі і адмыслы да конкурсу зрабілі кветкавыя кампазіцыі.

✓ 19 жніўня ў галерэі «Лабірынт» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адбылося ўрачыстае адкрыццё кніжнай выстаўкі «25+5 найлепшых эстонскіх кніг-2009». Мерапрыемства арганізаванае ў рамках пагаднення аб супрацоўніцтве паміж нацыянальнымі бібліятэкамі Беларусі і Эстоніі. Выданні, прадстаўленыя на выстаўцы, – прызёры конкурсу дызайну кнігі, які праводзіўся цягам 2009 года ў Эстоніі. У конкурсе прымалі ўдзел і дзіцячыя кніжкі, лепшыя з якіх таксама прадстаўленыя на выстаўцы.

Выстаўка доўжыцца да 19 верасня.

✓ З 20 жніўня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі дэманструецца кніжная выстаўка «Славутыя імёны Бацькаўшчыны», прысвечаная Дню ведаў і Дню беларускага пісьменства. Прадстаўлены больш як 200 выданняў паказваюць гісторыю асветы і культуры нашай краіны, нагадваюць пра волатаў беларускай філасофскай, тэалагічнай, гуманістычнай, мастацкай, адукацыйнай думкі – Кірылу Тураўскага, Міколу Гусоўскага, Івана Фёдарова, Сымона Буднага, Васіля Цяпінскага, Соф'ю Слуцкую. Усе яны – юбіляры гэтага года.

✓ 21 жніўня ў Гальшанах (Ашмянскі раён) адбыўся міжнародны фестываль «Гальшанскі замак-2010», прысвечаны 600-годдзю Грунвальдскай бітвы, 400-годдзю заснавання Гальшанскага замка, 730-годдзю заснавання саміх Гальшанаў і 605-годдзю з дня нараджэння Соф'і Гальшанскай (заснавальніцы роду Ягелонаў).

Працяг тэмы – на старонцы 2.

✓ 22 жніўня ў музейным комплексе «Дудуткі» прайшоў першы рок-фестываль славянскіх калектываў «Гаруда». 22 жніўня старажытнае славянскае ўшаноўвалі Стрыбога, а Гаруда сімвалізавала вялікую вогненную нябесную калясніцу, на якой ён рухаўся. У фестывалі сярод іншых прымалі ўдзел гурты «Даліна», «Litvin Troll», «Кашлаты Vox», «Рокаш», «Зніч», «Blagi Mat», «Deathsaint», «Вектор Эго», «Relikt», «Нагуаль», «Заповет», «Родогост».

Як сцвярджаюць арганізатары, фестываль – толькі частка маштабнага праекта, мэтай якога з'яўляецца вяртанне Дудуткам ролі значнага культурнага цэнтру, а не толькі пункта прыёму экскурсійных групаў. У верасні ж тут плануецца фестываль бардаўскай песні «Вольны вепер».

Куплю сядзібу

З пачатку года Міністэрства культуры Беларусі запусціла інавацыйную праграму, якая павінна надаць другое жыццё занятым шляхецкім сядзібам ды паспрыяць развіццю ў краіне агратурызму. Мінута амаль восем месяцаў, але вынікаў практычна няма.

Рэч у тым, што паводле Закона «Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны» ад 9 студзеня 2006 года ўласнікамі гісторыка-культурных каштоўнасцяў на тэрыторыі Беларусі могуць быць як дзяржава, так і «юрыдычныя і фізічныя асобы, у тым ліку індывідуальныя прадпрыемальнікі». Тым не менш унутраныя інвестыцыі зусім не цякуць ракой.

19 лістапада 2009 года Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь зацвердзіў План дзеянняў па перадачы сядзібаў, што знаходзяцца ў сельскай мясцовасці і не выкарыстоўваюцца, суб'ектам агратурызму. У спіс трапілі 46 занятым шляхецкім сядзібам ды паспрыяць развіццю ў краіне агратурызму. Мінута амаль восем месяцаў, але вынікаў практычна няма.

План абавязваў абласныя і раённыя выканкамы змясціць інфармацыю пра сядзібы на ўласных сайтах да 1 студзеня. Аднак інфармацыя ў Сеціве пачала з'яўляцца толькі ўвесну, прычым па ўсіх аб'ектах яе няма дагэтуль.

Сядзіба ў в. Польша

Сваё даследаванне інтэрнэт-старонак абл- і райвыканкамаў правёў карэспандэнт tut.by і пераканаўся, што звесткі аб прапанаваных інвестарам помніках няпоўныя і несістэматызаваныя. Да таго ж, каб «дакапацца» да патрэбнай інфармацыі, неабходна назапасіць багата часу і цяперня. Хаця здавалася б, што складанага ў тым, каб распрацаваць адзіны для ўсіх абласных і раённых сайтаў банер, па якім кожны прайдзе да канкрэтнага пераліку аб'ектаў, ды змясціць яго на тытульны старонкі выканкамаўскіх сайтаў, інвестпрапановаў і г.д. Не надта складаная аперацыя для рэалізацыі праграмы дзяржаўнай важнасці.

Як паведамілі ў Мінкультуры, за час існавання «спісу 46-ці» інвестары набылі два аб'екты. Сядзібу Краскі на Ваўкавышчыне за 307 млн рублёў купіў бізнэсмэн з далёкага расійскага горада Салехарда, які плануе жыць у ёй пасля рэканструкцыі. Радавы маёнтак Свяціх у вёсцы Польша Сенненскага раёна будзе ператварыць у турыстычна-культурны цэнтр беларуска-латвійская фірма «БелФьючерс». Яшчэ два аб'екты – палац Валовічаў і маёнтак у в. Поразава Свіслацкага раёна – адышлі новым уладальнікам задарма.

Дадамо, што «спіс 46-ці» – малая драбніца ў моры спадчыны, расплясканай па ўсёй Беларусі. Паводле афіцыйных дадзеных, у краіне налічваецца амаль 190 сядзібна-паркавых і палацавых комплексаў, траціна з якіх нікім не выкарыстоўваецца.

Паводле матэрыялаў інтэрнэту

Сядзіба ў в. Краскі

Фэст «Гальшанскі замак'2010» жыве,

дык будзе жыць і замак

*Неяк гасцючы ў Польшчы напаткаў там са-
лідны кніжны томік пад назвай «Польскія фестывалі»: найменняў з датамі, накірункамі стыляў і
рэквізітамі арганізатараў набралася на старонак
200, там і блюз, і хардкор, і бардаўская песня, і рок,
і класічная музыка, і рэлігійныя спевы... Нам і да-
раўноўвацца цяжка, бо на пералік хопіць пальцаў ці
не адной рукі. І мо менавіта таму я абрадаваўся,
напаткаўшы абвестку аб правядзенні пагодным
летнім днём 21 жніўня ўжо другога фестывалю
«Гальшанскі замак'2010». З сябрам і калегам Ана-
толем Мяльгуем мы, натуральна, загадзя запіса-
ліся на ўдзел у гэтай імпрэзе.*

Гальшаны – невялікае мястэчка ў Ашмянскім раёне Гродзенскай вобласці, куды сама дарога будзіць таямнічыя ўражанні, калі паабпал шашы мільгаюць паказальнікі: Баруны, Маладзечна, Валожын, Сморгонь... Мільгаюць каплічкі, касцёлы, цэрквы, дыхтоўныя маёнткі. Дый само мястэчка, гэта ж той самы таямнічы чорны замак Альшанскі, пра які пісаў вялікі Караткевіч.

Мястэчка ўразіла і вясковым домам культуры, дзе адбылася прэс-канферэнцыя для панаехаўшых журналістаў (з Мінска, Віцебска, Гродна і г.д.). І хоць

вынікі «прэсухі» былі сумнаватыя (на рэстаўрацыю архітэктурнай каштоўнасці Гальшанаў дзяржава пашкадавала грошай), але само правядзенне фэсту медыявальной музыкі тут, арганізаванага з дапамогай банкаўскіх ды турыстычных структураў і мясцовай улады, дапамагло не толькі ўвасобіць ініцыятыву таленавітага музыкі Змітра Сасноўскага (лідэра гурта «Стары Ольса»), а яшчэ і паставіць пытанне лёсу гістарычнай каштоўнасці Гальшанаў шырэй. А гістарычная каштоўнасць тут – гэта і сам замак Сапегаў, якому ўжо 400 гадоў, і помнік гістарычнай асобе Соф'і

Гальшанскай (заснавальніцы славутага еўрапейскага роду Ягелонаў), у якой акурат сёлета таксама быў юбілей – 605 гадоў з дня нараджэння.

Вось і распачаўся фестываль апоўдні тэатралізаваным прадстаўленнем з удзелам славутых дынастычных персанажаў мясцовага паходжання. Былі потым і рыцарскія баі, і рамантычныя сюжэты, але галоўнай звабай для публікі, што з'ехалася сюды з Мінска і Вільні, Гародні і Беластока, Смаленска і Пецярбурга, з навакольных Валожына, Ашмянаў, Маладзечна, Сморгоні, стаўся, бадай, канцэрт славутых гуртоў «Testamentum Terrae», «Litvin Troll», «Rosalia» і героя мнства еўрапейскіх фэстаў сярэднявечнай музыкі, нашага славутага гурта «Стары Ольса», якому, паводле ўжо сталай завяздзёнкі, дапамагаў дзівочы танцавальны ансамбль «Гістрыён».

Але ж фестываль не быў бы фестывалем без спадарожных радасцяў, дзеля чаго вакол канцэртнага поля перадазамкам

працавалі харчовыя яткі, сувенірныя шапікі. Мяне, як заўжды, прывабілі музычныя гандляры, побач з якімі спасцерагаеш нейкі жыццёвы аптымізм: пакуль адны ньюць ад расчаравання, што скончыўся кніжны бум, што музыку ўжо не купляюць на дысках, бо яе поўна ў інтэрнэце, дык другія засяваюць парасткі аптымізму жывою ініцыятывай. Ну як ты возьмеш на камп'ютарным файле сапраўдны аўтограф самога Змітра Сасноўскага ці Юрася Панкевіча з Андрэем Апановічам, а тут вось яны ўсе. А колькі аўтографаў далі мы з Мяльгуем на кнігах «222 альбомы беларускага року», на дысках з нашымі прадмовамі! І акурат найбольшым попытам у шапіку ТБМ карысталіся ў гэты дзень дыскі гуртоў «Стары Ольса», «Litvin Troll», «Testamentum Terrae», нават не прысутных тут «Камэлот», «Брэвіс», «Contredanse», «Lituus». Але не толькі.

Прыгадваецца хлопчык, які запытаў гандляра: «А ёсць штосьці падобнае, толькі павесялей?». І той

прапанаваў яму паслухаць акустычны цыкл «Piosenki samotnego licvina» гурта «P.L.A.N.». Адрозна ваяўнічы сярэднявечны рок-н-рол «Выправа» стаў хітом праслухоўвання, дый дударскі зачын фолькавай «Шынкарачкі» захапіў многіх.

Аўтэнтчныя стылізацыі «Troitsa», эфектыўныя настраёвыя імпрэзізацыі Таццяны Беланогай, разнастайныя складанкі найлепшых беларускіх песень і роднамоўных кавераў зарубежнай рок-класікі «Вольныя песні» ды «Беларускі глёбус», пранікнёны далікатны саўнд беластоцкай беларускай навінкі «Biely Son» на вершы Ларысы Геніюш. Дый самі кнігі Ларысы Геніюш, выдадзеныя нядаўна да 100-годдзя паэтыкі, творы іншых беларускіх паэтаў (У. Някляева, М. Скоблы, У. Караткевіча) былі ў сталым попыце гэтым днём. Толькі ўсё на гэтай зямлі мае свой пачатак і свой канец. Але на развітанне Зміцер Сасноўскі, рассякаючы цемру эфектнага фінальнага вогненнага шоў, падзякаваў найперш гаспадарам фестывалю ды інтэлігентнасці міліцыі ў гэты дзень і паабяцаў праз год сустрэцца на фэсце «Гальшанскі замак» ужо на два дні, з начоўкай, што было сустрэтай ўхвальнымі авацыямі публікі.

Вітаўт МАРТЫНЕНКА

На працягу XIX і ў пачатку XX стагоддзя Полацк быў значным цэнтрам паломніцтва да мошчаў езуіта-пакутніка Андрэя Баболі. У сучасным Полацку аб гэтым нагадвае касцёл Святога Андрэя Баболі. Чаму здарылася так, што наш горад страціў каталіцкую рэліквію?

З пачаткам Першай сусветнай вайны мошчы не былі эвакуіраваныя з горада. Касцёл Маці Божай зберагаў духоўныя традыцыі і мошчы Андрэя Баболі. Пасля прыходу да ўлады большавікоў каталіцкі касцёл у Полацку заняў асобую пазіцыю да палітыкі ўраду і спрабаваў процістаяць уладам.

У 1921–1922 гадах атрады ГПУ і прадстаўнікі ўлады праз спецыяльныя камісіі арганізуюць у горадзе кампанію з сакрэтнай назвай «Боевик», у якую ўваходзяць мерапрыемствы па канфіскацыі царкоўнай маёмасці ў асноўных храмах горада і раскрыццё мошчаў Ефрасінні Полацкай і Андрэя Баболі. Але полацкі дэкан Леанард Мікалаевіч Бараноўскі адмовіўся прыняць пастанову аб канфіскацыі царкоўных каштоўнасцяў. На пасяджэнні ў сакавіку 1922 года Полацкай павятовай камісіі па канфіскацыі каштоўнасцяў ён прапанаваў заплаціць грошы за касцельныя каштоўнасці ў 2-разовым эквіваленце.

Нягледзячы на гэта 10 мая 1922 года ў касцёла былі канфіскаваныя ўсе срэбныя рэчы. Сярод іх былі крыжы, прадметы для набажэнства ды

Лёс мошчаў Андрэя Баболі ў савецкі час

іншае. Агульная вага срэбных рэчаў з полацкага касцёла – каля 9 кілаграмаў. Акт аб канфіскацыі каштоўнасцяў касцельны савет падпісаць адмовіўся.

23 чэрвеня 1922 года было праведзенае раскрыццё мошчаў Андрэя Баболі спецыяльна створанай камісіяй, удзельнічаць у якой каталіцкае духавенства, полацкі дэкан і настаяцель полацкага касцёла Восіп Казіміравіч Дземян і пробашч Восіп Станіслававіч Лук'янін зноў адмовіліся. Замест каталіцкага духавенства на раскрыцці мошчаў прысутнічаў настаяцель Мікалаеўскага сабора Мікалай Пестман. Каталіцкі савет адмовіўся выдаць ключы ад апячатанай епіскапам Ропам грабніцы Андрэя Баболі. Камісія з прадстаўнікоў ГПУ і мясцовай улады вырашыла ўскрыць труну і правесці экспертызу. Агляд і экспертыза мошчаў доўжылася паўтары гадзіны. Яе праводзіў полацкі вучоны-археолог Пятро Восіпавіч Дэйніс. Так сама, як і пры аглядзе мошчаў Ефрасінні Полацкай, навукоўцам была канстатаваная адсутнасць відавочнай фальсіфікацыі ў труне з мошчамі Андрэя Баболі, пазначаная «натуральная муміфікацыя». Нягледзячы на гэта,

рэліквія была канфіскаваная ў касцёла і праз 5 дзён, 28 чэрвеня 1922 года, перададзена ў Маскву.

Вестка аб раскрыцці мошчаў Ефрасінні Полацкай і Андрэя Баболі выклікала пратэст вернікаў, як у Полацку, так і за мяжой.

18 ліпеня 1922 года ноту пратэсту савецкаму ўраду выказала Польшча. У Полацку каталіцкае і праваслаўнае духавенства пачало праводзіць агітацыю і выказваць незадаволенасць аб ускрыцці мошчаў.

15 ліпеня 1922 года (праз 3 тыдні пасля раскрыцця мошчаў Андрэя Баболі) полацкія каталіцкія парафіяне павінны былі сустрэць вернікаў з Вульскага касцёла, каб разам зрабіць «Крестный ход кругом плошчады Свободы» ў Полацку. Менавіта ў гэты ж дзень у павеце было аб'яўленае ваеннае становішча, якое існавала да канца года. За гэты час былі праведзеныя арышты. Па справе «Аб мошчах блаславаёнага Андрэя Баболі» былі арыштаваныя пробашч полацкага касцёла В.С. Лук'янін і дэкан В.К. Дземян і расстраляныя ў 1937 годзе.

У Маскве са снежня 1922 года мошчы Андрэя Баболі дэманстраваліся ў памяшканні папулярнай пака-

зальнай выставы па ахове здароўя Наркамздрава. Там яны былі зноў раскрытыя маскоўскай камісіяй. У акце агляду, праведзеным 18 студзеня 1923 года, было сярод іншага пазначана: «...каких-либо следов грубого механического насилия, могущих установить причину смерти покойного, на сохранившихся частях трупа не обнаружено». Высновы камісіі былі надрукаваныя ў выданнях «Револуция и церковь», «О святых мощах». Доўгі час яны выкарыстоўваліся ў антырэлігійнай прапагандзе. У Віцебскім музеі разам з мошчамі Ефрасінні Полацкай «дэманстравалі» вотум, які быў пад мошчамі Андрэя Баболі. Самі ж мошчы былі прададзеныя ў Ватыкан.

Апошнія звесткі аб полацкім касцёле яшчэ сустракаюцца ў 1934 годзе. Пасля ён быў закрыты. У жылых памяшканнях былога дамініканскага кляштару існавала польская школа імя Ф. Дзяржынскага. Напярэдадні вайны ў будынках, паводле ўспамінаў жыхароў горада, была турма, у якой трымалі польскіх ваеннапалонных. Пад час вайны касцёл быў узарваны. Зараз на яго месцы сквер. Праз былую вуліцу Прабойную, з былой плошчы Волі, добра бачны новы, сучасны будынак касцёла Святога Андрэя Баболі, мелодыя званоў якога кожны дзень нагадвае пра гісторыю 114-гадовага знаходжання мошчаў пінскага пакутніка ў Полацку.

Наталля
СЯРГЕЕНКА

Свята даўжынёй у адзін дзень

Вось ужо сем гадоў мы, сябры клуба, разам. І столькі ж гадоў наш галоўны клопат – вяртанне з нябыту старонак слаўнай гісторыі нашага мястэчка, адраджэнне занябанай спадчыны. Мы заўжды марылі, што калісьці і да нас праляжа турыстычны маршрут, што і для іншых будзе цікавы плён нашай даследчай дзейнасці. Мы актыўна працавалі, мы стваралі праекты, удзельнічалі ў конкурсах. Мы рабілі ўсё, што толькі магчыма, каб давесці, што і нашыя мясціны слаўны і варты ўвагі.

І вось нарэшце пачало збывацца доўгачаканае. Да нас з вандроўкай павінен завітаць Антон Астаповіч – старшыня Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры. Упершыню праз нашае мястэчка пралёг турыстычны маршрут.

Вядома, мы не маглі не прыняць удзел у гэтай знакавай падзеі.

Быў сонечны пагодлівы дзень на пачатку лета. Быў шчаслівы дзень! Бо з самага ранку мы сустракалі яшчэ і

нашага чаканага і дарагога сябра Францішка. А затым усе разам накіраваліся да касцёла Св. Антонія. Знаёмства з мястэчкам вандроўнікі меркавалі пачаць менавіта адсюль.

Перад касцёлам чакала вандроўнікаў здымачная група Міколы Ваўванюка. Хвіліны чакання прайшлі для нас хутка за сяброўскай нязмушанай гутаркай. Вельмі прыемна было, што і нам задавалі пытанні.

А вось і аўтобус з гасцямі. Вітаем Антона Астаповіча кветкамі і задаем адвечнае пытанне: «Каго любіце?» І чуем адказ: «Беларусы!» Значыць, свае, сябры-аднадумцы. Уважліва слухалі апавед Астаповіча пра нашыя храмы, пра мястэчка, і радасцю поўніліся сэрцы: ён скарыстаўся і плёнам нашых даследаванняў, здабыткамі нашай руплівай, часам цяжкай і, здавалася, бясконцай працы. Але тут мы ўпершыню пабачылі: наша праца таксама мае каштоўнасць.

З трывогай у сэрцах (а як паставяцца госці да вынікаў нашага галоўнага штодзённа-

га клопату?) мы ўсе накіраваліся на старадаўнія могілкі, якімі мы апыкуемся. Асабліва ж рупімся пра догляд месца пахавання шляхецкай сям'і Пратасевічаў. Кожны з тых, хто знайшоў апошні прытулак на гэтай зямлі, калісьці быў значнай асобай. Кожны зрабіў важкі ўнёсак у грамадскую справу. Верым, што і нашчадкі нашых слаўных землякоў Пратасевічаў – таксама сумленныя людзі, якія старанна працуюць дзеля сваёй Радзімы. Толькі дзе іх Радзіма сёння? Няўмольны лёс параскідаў іх па свеце... Мы так марым даведацца пра іх, пагутарыць. А магчыма, пачуць і сямейныя легенды. Бо тычацца яны і нашага мястэчка...

Думаем, гасцей уразіў плён нашых клопатаў. Магілы нашых слаўных землякоў дагледжаны, тут заўжды шмат кветак. Сюды прыходзяць людзі, бо тут адчуванне незвычайнае – нейкае святое і незямное. Апушчаныя долу вочы анёла як бы зазіраюць і ў самыя патаемныя куточки нашых душаў. І тады хочацца зрабіць для гэтага свету штосьці добрае і светлае!

Шкада, што ў вандроўнікаў час быў абмежаваны, і яго не хапіла, каб расказаць і паказаць усё-усё. Але затое яны паслухалі некаторыя нашыя вершы і было прыемна ба-

чыць, што яны ім спадабаліся. Было відаць, што гэта людзі, якія таксама захопленыя краязнаўствам, як і мы. Значыць, сябры-аднадумцы.

Развіталіся на плошчы. Госці сядалі ў аўтобус, каб ехаць далей. А мы хавалі слёзы. Але побач з намі заставаўся наш сябра Францішак, дык свята працягвалася. А бліжэй да вечара развіталіся і з ім, праводзячы на цягнік. Развіталіся на кароткі час. А можа, і назаўсёды. Бо святы ўсё ж бываюць нячаста і вельмі хутка мінаюць.

Жывем, працуем дзеля свайго мястэчка, дзеля паліцы продкаў. І марым. Аб сустрэчы з сябрамі, бо няма нічога даражэй у жыцці, чым такія кароткія, але жаданыя і помныя сустрэчы. Прывітанне вам, нашыя сябры, з мястэчка Дварэц. Любім, помнім і чакаем вас!

Крысціна БАРАВІК, старшыня Рады гісторыка-патрыятычнага клуба «Спадчына», м. Дварэц Дзятлаўскага раёна

Добра знаёмы пружанцам дыхтоўны цагляны двухпавярховы будынак, размешчаны недалёка ад аўтамабільнага кальца – будынак ВВК. Але мала хто ведае, што амаль 112 гадоў таму, 2 кастрычніка 1899 года, угэтым будынку была адкрытая адна з лепшых навучальных устаноў Гарадзенскай губерні – Пружанская другакласная школа.

Яна адносилася да другога (вышэйшага) тыпу настаўніцкіх школаў, якія сталі правобразамі педвучылішчаў. Такія школы вылучаліся пашыранай калегіяльнасцю ў прыняцці рашэнняў і дэмакратычным самакіраваннем. Першым загадчыкам быў святар а. Іаан Катовіч, чалавек адважнай ініцыятывы, невычарпальнай энергіі, нястомнай стараннасці і перакананай адданасці царкоўна-школьнай справе. Старэйшым настаўнікам школы быў Лаўрын Сцяпанавіч Казёл.

З 1900/1901 навучальнага года пры школе было адкрытае другое аддзяленне, загадчыкам якога быў прызначаны святар Васіль Жукоўскі, старэйшым настаўнікам – студэнт Цвярской духоўнай семінары П.А. Вінаградаў.

У 1901/1902 навучальным годзе адкрытае трэцяе аддзяленне.

Динаміку развіцця школы (склад і колькасць навучэнцаў) у першыя гады яе існавання добра адлюстроўвае наступная табліца.

Год	Паступіла	Навучалася	Скончыла	Жывуць у інтэрнаце	Жывуць на кватэры	Сялянцаў	Мяшчанаў	Духоўных
1902	30	62	11	59	3	59	1	2
1903	29	68	10	59	9	64	3	1
1904	29	72	13	60	12	65	5	2
1905	27	69	19	51	18	59	7	3
1906	12	41	20	29	12	36	5	–
1907	12	42	8	37	5	41	1	–
1908	12	37	15	37	–	37	–	–

Динаміка развіцця школы ў 1902–1908 гг.

Гісторыя адной альма-матар

Ахвотнікі паступіць у школу падавалі пасведчанне ад мясцовага святара аб прыстойнасці. Лімітавы ўзрост для абітурыентаў быў 13 і 17 гадоў. Асобы да 13-гадовага ўзросту ці старэй за 17 гадоў маглі быць прынятыя толькі з дазволу Гарадзенскай Епархіяльнай вучэльнай рады.

Усе навучэнцы абавязаныя былі насіць аднолькавыя касцюмы па ўзоры, паказаным радай школы, а менавіта: штаны, кашулю, шынель і фуражку чорнага колеру, а ў летні час чорная кашуля змянялася на сінюю. На фуражцы і на скураным чорным поясе насілі вензелі, якія вырабляліся па заказе рады школы і на ўласныя сродкі навучэнцаў.

Пружанская другакласная школа славілася сваёй унікальнай бібліятэкай, дзе мелася вялікая колькасць падручнікаў, навучальных дапаможнікаў, кніг для пазакласнага чытання і наглядных дапаможнікаў па гісторыі, геаграфіі, Законе Божым і інш.

Выхаванцы атрымлівалі ўсебаковую адукацыю. Апроч асноўных навук, спазнавалі свет музыкі, навучаліся спевам і ігры на скрыпцы, пры гэтым кожны вучань меў сваю скрыпку. Працавалі на прысядзібным участку. На школьнай сядзібе быў разбіты сад, у якім вырошчвалася каля 100 плодовых дрэваў, меўся гарод, быў заведзены пчальнік.

Частка школьнай зямлі, размешчаная вузкая доўгая паласой за дарогай (цяпер – вул. Кастрычніцкая, р-н бензазапраўкі), апрацоўвалася і засявалася збожжам. Некалькі гадоў пры школе вялося навучанне сталярнаму рамяству.

У 1902 годзе з мэтай прыцягнення выхаванцаў да выкладчыцкай працы ў пачатковых школах, а таксама для ўзняцця ўзроўню педагагічнай падрыхтоўкі настаўнікаў царкоўна-прыходскіх школаў, пры Пружанскай другакласнай школе былі адкрытыя педагагічныя курсы для 34 выкладчыкаў павята. Курсы працягваліся з 1 па 21 верасня і вяліся пад кіраўніцтвам павятовага наглядчыка. Курсы прыносілі значную карысць школьнай справе. Яны праводзіліся штогод, колькасць удзельнікаў з году ў год павялічвалася, і вось ужо ў 1908 годзе на курсах вучылася больш за восемдзесят чалавек.

У 1902 годзе Пружанскую другакласную школу ашчасціў сваім візітам гарадзенскі губернатар П.А. Сталыпін, будучы старшыня Савета Міністраў Расіі. У візітнай кнізе Сталыпін выказаў ухвалу адносна зладжанай пастаноўкі навучальна-выхаваўчай справы ўг. Пружаны. У пацвярджэнне гэтаму ў 1904 годзе на міжнароднай выстаўцы «Дзіцячы свет» Пружанскай другакласнай школе за пісьмовыя працы вучняў быў прысуджаны бронзавы медаль.

Неаднаразова школу наведвалі і гарадзенскія епіскапы – выдатныя архіпастары-місіянеры. Яны прысутнічалі на ўроках і правяралі веды навучэнцаў, а таксама асобна гутарылі з выхаванцамі ўсім класаў і давалі добрыя наказы. Жадалі, каб навучэнцы даражылі гонарам сваёй школы і часцей наведвалі царкоўную службу, каб у іх не слабела энергія да далейшага выканання свайго абавязку, каб не захапляліся неабдуманымі ўсялякімі ілжывымі вучэннямі, якія ідуць у разрэз з прамымі за-

дачами школы, і падпарадкоўваліся старэйшым па ўзросце і г.д.

У адказ на цёплы прыём, аказаны епіскапу Ніканору, у 1905 годзе выхаванцы школы былі запрошаныя на свята Тройцы ў Краснастоцкі манастыр на ўрачыстае архірэйскае набажэнства, у якім прыняў актыўны ўдзел хор школы. Пасля набажэнства навучэнцы сабраліся ў актавай зале, дзе ў прысутнасці Яго Праасвяшчэнства спявалі гімны і песні, дэкламавалі вершы.

А 13 мая 1907 года вучні школы былі запрошаныя з адукацыйнай мэтай на экскурсію ў Белавежскі царскі палац. Наведалі электрычную станцыю, дзе даволі грунтоўна азнаёміліся з дынама-машынай і іншымі тэхнічнымі прыстасаваннямі. Праехалі па цудоўных месцах Белавежскай пушчы, сустрэўшы найрэдка прадстаўнікоў мясцовай флоры і фаўны.

Адзіным недахопам у працы школы была адсутнасць выкладання беларускай мовы. Але, нягледзячы на палітыку русіфікацыі, навучэнцы прымалі актыўны ўдзел у зборы этнаграфічных, гістарычных, археалагічных матэрыялаў, асобныя выкладчыкі і выпускнікі ўнеслі важкі ўнёсак у развіццё беларускага мовазнаўства, садзейнічаючы далучэнню шырокіх пластоў насельніцтва да нацыянальнай культуры Беларусі.

Як бачым, Пружанская другакласная школа з гонарам выконвала сваё прамое прызначэнне, падрыхтоўваючы будучых настаўнікаў і выхавальнікаў у духу хрысціянскай веры. З гэтай школы выходзілі людзі, выгаданыя ў традыцыях глыбокай пашаны стаўлення да сям'і і Бацькаўшчыны. Сярод жыхароў горада школа карысталася самай добрай рэпутацыяй. Гісторыя гэтай альма-матар скончылася ў трагічным для Беларусі 1915 годзе.

Пасля Першай сусветнай вайны на базе Пружанскай другакласнай школы была створаная педагагічная семінарыя, але гэта ўжо іншая гісторыя.

Алена ЗЯЛЕВІЧ

Жыгімонт III паслаў да варагуючых бакоў чатырох сенатараў з заклікам памірыцца. Але і Радзівілы, і Хадкевічы з прыкрасцю адмахнуліся ад парадаў манарха. Пасланцы караля пасадзейнічалі толькі таму, што Хадкевіч паслаў Перуну грамату, больш падобную на ўльтыматум. Для таго, каб пытанне пра вяселле магло зноў быць вынесенае на разгляд, пісалася ў ёй, Пярун павінен знішчыць усе судовыя абавязальствы Хадкевіча і адмовіцца ад усіх матэрыяльных прэтэнзій. Радзівілы адказалі, што калі да вечара 5 лютага Хадкевіч не даставіць Соф'ю ў іх дом, то ў ноч на 6 лютага Гераніму трэба чакаць штурму.

Набліжалася 6 лютага – дзень, калі згодна з падпісанай магнатамі дамовай павіна было адбыцца вячанне Януша і Соф'і. Усе разумелі, што «дамовая вайна», абяцаная Радзівіламі, абавязкова пачнецца. Не жадаючы быць у цэнтры гэтых небяспечных падзеяў, гараджане зачалочвалі вокны і дзверы сваіх дамоў і спышаліся пакінуць сталіцу. Мясцовыя грамадзі нядобрым словам паміналі Траянскую вайну, якая, як вядома, таксама вялася з-за жанчыны.

Уніяцкі мітрапаліт Іпацій Пацей заклікаў усіх хрысціянаў, незалежна ад канфесіі, маліцца за «яснавальможную князеўну слупку». І маліліся – у цэрквах, кальвінісцкіх зборах, касцёлах. Але больш за ўсіх малілася сама Соф'я, зачыненая ў віленскім палацы. Юная, чыстая і добрая князеўна, якой падавалася брыдкай нават думка, што з-за яе адбудзецца кровапраліцце, прасіла Госпада сцішыць жарсці альбо паслаць ёй смерць...

Усё ўжо было гатовае да бітвы. Але раптам адбылося нешта незразумелае. Вопытны палкаводзец Крывшэў Радзівіл Пярун нечакана загадаў сваёй арміі адступіць, так і не пачаўшы ваенных дзеянняў. А «пераможца» Хадкевіч замест таго, каб радавацца і святкаваць, стаў настойліва прапаноўваць «пераможанаму» праціўніку сесці за стол перамоваў. Жыхары Вільні ўзрадаваліся: іх маленні былі пачутыя!

І ўсё ж вяселле Соф'і і Януша не адбылося ні ў лютым, ні ўвесну, ні ўлетку... Пад час доўгіх перамоваў, этапы якіх адбываліся і ў Вільні, і ў Брэсце, і ў Мінску, Хадкевіч высунуў тры прычыны, якія перашкаджалі заключэнню шлюбу. Перш за ўсё, жаніх і нявеста знаходзяцца ў бліжэйшым сваяцтве. І сапраўды, бабуля Соф'і Катажына Тэньчыньская, пахаваўшы мужа, прыняла шлюбную прапанову аўдавеллага бацькі Януша і стала яго трэцяй жонкай. Януш быў пасербам Ката-

Святло далёкай зоркі

(Заканчэнне. Пачатак у № 31)

жыны, але кроўнага радства паміж Соф'яй і Янушам не было. Другою перашкодай мусіла стаць рознае веравызнанне маладых. Прычым, называючы верай жаніха кальвінізм, Геранім і яго сведкі ў гродскіх су-

.....
Дзень шлюбу быў прызначаны самой нявестай – 1 кастрычніка 1600 года – у свята Пакроваў Багародзіцы, якой князеўна Слуцкая з трывогай і спадзяваннямі ўручыла свой лёс. Перад вяселлем Януш Радзівіл урачыста абяцаў, што не будзе патрабаваць ад жонкі пераходу ў каталіцтва, пратэстанцтва ці ўніяцтва, дазволіць хрысціць дзяцей у праваслаўнай традыцыі, а таксама не дапусціць увядзення ўніі на землях Слуцкага княства

дах Брэста і Мінска ўпарта свярджалі, што вера нявесты – каталіцтва. Нічым іншым, акрамя цвёрдай упэўненасці апекуна ў пакорлівасці Соф'і, якую ён, як яму падавалася, падрыхтаваў да пераходу ў лацінскую веру, гэта тлумачыцца не можа. Трэцяя перашкода, аб'явіў Хадкевіч, адмова самой Соф'і ўступаць у шлюб. Прычына? Яна жадае звязаць лёс толькі з адзінаверцам і баіцца граху кровазмяшэння.

Пярун ужо гатовы быў адступіць. Але закаханы Януш здавацца не хацеў. Дзеля жаданай нявесты ён рашыўся прыніжана прасіць Папу Рымскага аб дапамозе. Ён быў упэўнены, што Соф'я – ужо каталічка, і заявіў пра сваю гатоўнасць прыняць веру нявесты, таму прасіў галаву каталіцкай царквы дазволіць шлюб з блізкай сваячкай.

Нейкім чынам пра пакуты князеўны стала вядома Канстанцінопальскаму Патрыярху. Патрыярх абмяняўся пасланнем з Папам Рымскім. У выніку жаніх і нявеста атрымалі адразу два дазволы на шлюб: ад Канстанцінопальскага Уладыкі, які дабраслаўляў Соф'ю, умацоўваючы яе ў рашучасці да канца заставацца вернай праваслаўю, і ад Папы Рымскага, які, разабраўшыся ў сітуацыі з Соф'яй, усё ж такі спадзяваўся, што Януш прыме лацінскую веру. Тым не менш, цяпер планы Януша змяніліся, і ён зразумеў, што можа заставацца кальвіністам.

Дзень шлюбу быў прызначаны самой нявестай – 1 кастрычніка 1600 года – у свята Пакроваў Бага-

уніі на землях Слуцкага княства. Вячанне Януша Радзівіла і Соф'і Алелькавіч адбылося па праваслаўным абрадзе, хаця невядома, якім святаром, ці то ў царкве, ці проста дома. Яно адбылося ў Брэсце, а да 1600 года практычна ўсе праваслаўныя святыні гэтага горада ўжо былі перададзеныя ўніятам. Хутэй за ўсё, дзеля вячанна Соф'і святар прыбыў са Слуцка. Вяселле было сціплае і нешматлюднае.

Хутка пасля вяселля Януш выехаў да месца баявых дзеянняў. Потым былі іншыя паходы. Вядомы паэт сярэднявечча ў сваёй паэме «Кірэпенсім» апавядае пра Януша Радзівіла як пра сапраўднага героя, мужа і адважнага, які як нельга лепей праявіў сябе пад час шведскай вайны. Аднак самым вялікім подзвігам Радзівіла стала мірная дзейнасць. Верны абяцанню, дадзенаму Соф'і, Януш дабіўся ад караля прывілея, які забараняў увозіць на Слуцчыне ўніяцтва сілай. Так дзякуючы заступніцтву княгіні і геройству князя праваслаўе на Слуцчыне ў часы самага жахлівага беззаконна атрымала юрыдычную абарону.

Зрэшты, Соф'я Слуцкая падтрымлівала сваіх адзінаверцаў не толькі праз мужа. Вольная цяпер ва ўсіх сваіх дзеяннях, княгіня шмат часу аддавала справам міласэрнасці. Ёй прыносіла радасць раздаваць грошы бедным, дапамагаць хворым, апыкаць гнаных. Па волі княгіні на землях яе княства было распачатае будаўніцтва некалькіх бальніцаў. Праваслаўныя храмы, манастыры і прыходы дзякавалі ёй за шчодрыя ахвяраванні. Княгіня сваімі рукамі шыла і вышывала золатам царкоўныя рызы і адзенне святароў.

Соф'я Алелькавіч аказвала вялікую грашовую і духоўную падтрымку Слуцкаму Праабражэнскаму брацтву. Дзякуючы асветніцкай дзейнасці гэтага брацтва ў Слуцку ў XVII стагоддзі быў дасягнуты высокі ўзровень пісьменнасці. Пры Спаса-Праабражэнскай царкве ў 1600 годзе быў заснаваны брацкі Спаса-Праабражэнскі манастыр з бальніцай і школай.

Пакуты скарачаюць дні маладосці. Перажыванні за лёсы блізкіх

падарвалі здароўе княгіні Соф'і. У 1604 годзе яна нарадзіла слабенькага і хваравітага сына, ахрышчанага Мікалаем. Ён памёр праз некалькі дзён пасля нараджэння. У 1608 годзе Соф'я пахавала гадалую дачку Кацярынку ў Кіева-Пячэрскім манастыры, сярод магілаў сваіх славуных продкаў.

Потым на няшчасную маці абрынулася чарада доўгіх і безнадзейных гадоў. Яна хварэла, часам выязджала з мужам на лячэнне за мяжу і ўсё маліла Бога аб дзіцяці, спадчынніку роду. Здавалася, шчырыя маленні княгіні былі пачутыя. Але 19 сакавіка 1612 года ў маёнтку Амельна каля ракі Пціч княгіня памерла пры народзінах. Дзіця, дзяўчынка, таксама не выжыла.

Пахаванне Соф'і Алелькавіч-Радзівіл адбывалася ў Слуцку ў ліпені 1612 года ў прысутнасці бліжэйшых родзічаў і мноства праваслаўных падданных набожнай княгіні. Цела Соф'і прыняў Свята-Троіцкі манастыр. Няўцешны ўдавец загадаў выбіць над труною надпіс: «...*Не без слёзаў паставіў Януш Радзівіл, князь Біржай і Дубінак, а таксама Слуцкі і Капыльскі... Найсамотны сужэнец найжаданай сужэнцы, жанчыне, найвартай для свайго часу і родам, і прыгажосцю, і цнотай*».

Выконваючы апошняю волю каханай Соф'і, Януш да самай сваёй смерці абараняў заваыванае імя для случкавой права на свабоднае веравызнанне.

Некаторы час труна княгіні Соф'і ўтрымлівалася зачыненая. Але з часам інакш манастыра выявілі, што цела апошняй з Алелькавічаў застаецца нятленным. Мошчы былі адкрытыя, адразу ж пачалося ўшанаванне імя і памяці святой Соф'і Слуцкай. Каля труны пачалі рабіцца дзівосы: дзяўчаты, якія малілі пра сям'ю і шлюб, знаходзілі надзейных спадарожнікаў жыцця, бяздзетныя жанчыны, памаліўшыся святой, станавіліся маці, цяжкія роды ўдала заканчваліся... Хросны ход з мошчамі святой неаднойчы ратаваў Слуцк ад эпідэміяў і прыродных катаклізмаў. Кожны год 19 сакавіка, у дзень спачыну княгіні Соф'і, да ракі з мошчамі набліжаліся найгодныя са слупкіх жанчынаў і пераапраналі нятленнае цела ў пашытае менавіта для яе новае адзенне – залататканае, расшытае, упрыгожанае каштоўнымі карункамі...

У 1930 годзе да труны Соф'і Слуцкай падыйшлі людзі, настроеныя скептычна і зняважліва. Ім была цікавая нятленнасць як з'ява. Медыкі пацвердзілі рэальнасць гэтай з'явы, але растлумачыць яе з навуковага пункту гледжання не змоглі. Тады вырашана было забраць цела святой з манастыра і змясціць яго ў мінскім медыцынскім музеі.

Соф'я Слуцкая афіцыйна была кананізаваная 3 красавіка 1984 года. Яна ўвайшла ў Сабор Беларускіх Святых. Праслаўляючы святую дабраверную княгіню Соф'ю Слуцкую, царква праслаўляе ў яе асобе духоўны подзвіг усяго роду князеў Алелькавічаў, якія на працягу некалькіх стагоддзяў былі рыцарамі праваслаўя.

Апошняя зорка ў сузор'і Алелькавічаў згасла, але так, што святло яе назаўжды застаецца ў чалавечай памяці.

Ірына МАСЛЯНИЦЫНА
 Мікола БАГАДЗЯЖ

«Роўнага яму сярод нас не было...»

210 гадоў мінула з таго часу, калі ў маёнтку Калюжыцы Ігуменскага павета Мінскай губерні, у сям'і павятовага суддзі Мельхіёра Ваньковіча з'явіўся на свет хлопчык – будучы выдатны беларускі мастак Валенцій Вільгельм Ваньковіч.

Бацька яго паходзіў са старадаўняга беларускага шляхецкага роду, карані якога бяруць пачатак у XIV стагоддзі: некалі баярын Ванька за свае ваенныя таленты атрымаў шляхецкі тытул ад самога вялікага князя Кейстута. Маці мастака – Схаластыка – таксама прадстаўніца старажытнага роду Гарэцкіх.

Мястэчка Старая Калюжыца, дзе знаходзілася некалі сядзіба Ваньковічаў, існуе і зараз, аднак самога маёнтка ўжо даўно няма. Апошнія гаспадары выехалі адсюль у 1920-я гады; дом і надворныя пабудовы разабралі сабе на хаты сяляне. Ад вялікага сядзібна-паркавага ансамбля амаль нічога не засталося. Пра бялую замонасць нагадваюць толькі лядоўня, якая перажыла ліхое XX стагоддзе, радавая пахавальня, дзе знайшло спачын не адно пакаленне Ваньковічаў, напалову разбураная хата, у якой некалі жылі служкі, вялікія кусты бэзу, рэдкія ліпы на месцы былых алеяў ды аскепкі чорна-блакітнага каменю ад аранжарэі.

Менавіта тут, на маляўнічых берагах невялічкіх рэчак Снуі, Ушы і Калюжыцы прайшлі першыя гады жыцця будучага мастака. У 1805 годзе, калі Мельхіёр Ваньковіч атрымаў пасаду мінскага суддзі, сям'я асела ў сядзібах Вялікая і Малая Сляпянкі непадалёк ад Мінска.

Спачатку маленькі Валенцій вучыўся дома: ведаў латынь, французскую і грэчаскую мовы, цікавіўся гісторыяй і літаратурай. Вельмі рана праявіліся ў яго і мастацкія здольнасці. У 12-гадовым узросце хлоп-

чык паступае ў гімназію пры Полацкім езуіцкім калегіюме. Там будучы мастак знаёміцца з лепшымі ўзорамі жывапісу і прымае рашэнне цалкам аддацца прафесійнаму мастацтву. З гэтай мэтай ён паступае ў Віленскі ўніверсітэт, які ў той час перажываў найбольшы росквіт. І настаўнікі, і студэнты былі ўражаныя незвычайным талентам Ваньковіча. Вось што ўспамінаў пра першае знаёмства з творамі Валенціа адзін з аднакурснікаў мастака: «Шчыра кажучы, я не хацеў верыць, што іх аўтарам з'яўляецца 16-гадовы юнак, асабліва пасля таго, як даведаўся, што ён вучыўся недзе ў правінцыі. Так тут усё было гладка і прафесійна выканана. І толькі пасля некалькіх месяцаў сумеснай вучобы мы пераканаліся ў яго вялікім таленце і здольнасцях. Роўнага яму сярод нас не было». Ваньковіч малюе многа і самааддана, не развітваючыся з алоўкам і альбомам нават на сяброўскіх вечарынах. Яго працы вызначаліся неверагодным падабенствам да натуры і правільнасцю прапорцыяў. Мастак выдатна вало-

Усыпальніца Ваньковічаў

даў тэхнікай светлаценю, малюнка атрымліваліся такімі рэалістычнымі, што іх хацелася «пакратаць рукамі».

Гады вучобы ў Вільні адзначыліся знаёмствам мастака са студэнтамі – лідэрамі і ўдзельнікамі таварыстваў філаматаў і філарэтаў. Ён падзяляў іх погляды і інтарэсы. Сярод яго сяброў былі А. Міцкевіч, Ф. Малейскі, Т. Зан, А. Адзінец

і іншыя прадстаўнікі перадавой беларускай інтэлігенцыі.

Пасля паспяховага заканчэння Віленскага ўніверсітэта, па рашэнні вучонага савета яго накіроўваюць для ўдасканалвання прафесіі ў Пецябургскую Акадэмію мастацтва. Тут настаўнічаюць такія вядомыя майстры расійскага класіцызму, як Шабуеў і Ягораў. На першым жа экзамене Ваньковіч атрымлівае вышэйшы бал, праз чатыры месяцы – малы, а праз востем – вялікі срэбны медалі. Хутка малады беларускі мастак становіцца вядомым у культурных колах расійскай сталіцы. Творчыя поспехі Ваньковіча таго часу шырока асвятляюцца ў прэсе. Пасля заканчэння Акадэміі ён яшчэ некалькі гадоў жыве ў Пецябургу і наведвае яе як вольны слухач.

У жніўні 1825 года Валенцій Ваньковіч ажаніўся з Анэляй Растоцкай. Неўзабаве ў іх нарадзіўся сын Адам, а праз некаторы час Анэля пераязджае да мужа ў сталіцу. Гады, пражытыя ў Пецябургу, былі насычанымі цікавымі сустрэчамі, творчымі ўражаннямі ды плённай пра-

В. Ваньковіч

лася ў маёнтку ў Сляпянцы, але пасля паўстання 1863 года, у якім прымалі ўдзел усе тры сыны мастака, пад час вобыску яна знікла. Нягледзячы на вялікі поспех і прызнанне ў сталіцы, у 1829 годзе Ваньковіч з сям'ёй вяртаецца на радзіму.

На той час у Беларусі не было роўных яму ў майстэрстве стварэння сюжэтаў на гістарычныя, рэлігійныя і містычныя тэмы. Але найбольш яскрава выявіўся талент Ваньковіча ў партрэтах. Нездарма яго называлі майстрам партрэта, лепшым малявальшчыкам. Акрамя шматлікіх партрэтаў Адама Міцкевіча, які на працягу ўсяго жыцця быў лепшым сябрам мастака, Ваньковіч маляваў паэта А. Гарэцкага, мінскіх магнатаў князёў Друцкіх-Любецкіх, вядомую піяністку Марыю Шыманоўскую і многіх іншых. Але сам мастак марыў аб стварэнні вялікіх палотнаў, прысвечаных гераічнай і пакутнай гісторыі свайго краю. У 1820–1830 гады майстэрня Ваньковіча становіцца цэнтрам, вакол якога збіраюцца найлепшыя мастацкія сілы Мінска. Калі ўспыхнула паўстанне 1830–1831 гадоў, мастак вырашыў прыняць у ім удзел. Але лёс не дае яму такой магчымасці: цяжкі прыступ сухотаў надоўга прыкаваў мастака да ложка.

У апошнія гады жыцця мастак усё часцей прыгадвае сваю даўнюю юнацкую мару – паглядзець архітэктурныя тварэнні Еўропы і калекцыі заходнеўрапейскага жывапісу. Яму надакучылі заказы царкоўных і свецкіх прыхільнікаў яго тварчасці, ён хоча ўбачыць усё лепшае і зрабіць як мага больш. Нарэшце ў 1839 годзе ён выязджае за

мяжу. Берлін, Мюнхен, Дрэздэн, Страсбург, Парыж... Ваньковіч прыязджае ў сталіцу Францыі знясілены і хворы: напружаная праца ў еўрапейскіх музеях падтачыла здароўе мастака. Ён пасяляецца ў Адама Міцкевіча і пачынае самааддана працаваць. Менавіта тут былі створаныя яго манументальныя палотны «Апафеоз Напалеона», «Евангеліст Іаан», «Святая Клара» і самая апошняя яго карціна – «Маці Божая Вострабрамская». Памёр наш славуць зямляк 12 мая 1842 года і пахаваны на могілках Сен-Дэні ў Парыжы.

Творчая спадчына Валенціа Ваньковіча вялікая і разнастайная. Яго партрэты, тэматычныя кампазіцыі і малюнка разыхліся па многіх дзяржаўных і прыватных музеях розных краінаў свету. Вось толькі ў роднай мастаку Беларусі няма ніводнага арыгінала. На жаль, гэтае імя нашага суайчынніка з ліку імёнаў, тых славуць сыноў Беларусі, што больш вядомыя за мяжой, чым на радзіме.

А нядаўняга часу і на Бярэзіншчыне наўрад ці хто мог бы расказаць пра Валенціа Ваньковіча, акрамя некалькіх краязнаўцаў. Аднак сітуацыя мяняецца ў лепшы бок. У 2000 годдзе, пад час святкавання 200-гадовага юбілею мастака, у Старой Калюжыцы на месцы, дзе калісьці быў маёнтак Ваньковічаў, адкрыты памятник. Шмат працуе і Бярэзінская цэнтралізаваная бібліятэчная сістэма па прапагандзе мастацкай спадчыны нашага знакамітага земляка: выдадзены навукова-мастацкі зборнік «Заснавальнік беларускага жывапісу» з серыі «Славуць людзі Бярэзіншчыны», аформлены альбом і міні-вернісаж «Валенцій Ваньковіч. Заповітае», у родным куточку мастака на базе Ушанскай сельскай бібліятэкі арганізаваная пастаянная выстава «Нашы славуць землякі», дзе асобнае месца займаюць матэрыялы, прысвечаныя Ваньковічу.

Вікторыя
БАГАДЗЯЖ,
бібліяграф Бярэзінскай
цэнтральнай бібліятэкі

Турыстаў, што наведваюць Беларусь, звычайна знаёмяць з Нясвіжскім ці Мірскім замкамі. Але і ў наваколлях Мінска захавалася шмат помнікаў культуры і архітэктуры, якія заслугоўваюць увагі. Сярод іх Спаская царква ў Заслаўі, сядзіба XVII ст. у в. Сёмкава, сядзіба XIX ст. у в. Прылуці, будынак скарбніцы і парк Гутэн-Чапскіх у в. Станькава, сядзібы XIX ст. у пас. Новае Поле, Наркевіча-Ёдкі ў в. Наднёман... Злучыўшы іх і іншыя славетныя вакол Мінска, можна скласці своеасаблівы турыстычны маршрут – Залатое кальцо сталіцы Беларусі.

Малавядомы, але старажытны помнік архітэктуры знаходзіцца ў в. Кухцічы (цяпер пасёлак Першамайск Уздзенскага раёна), дзе я нядаўна пабываў. Шчыра кажучы, не чакаў там убачыць нешта незвычайнае, бо часта на месцы помнікаў архітэктуры знаходзіліся толькі руіны. У Кухцічах жа захавалася помнік XVI ст. – былы кальвінскі збор, капліца-пахавальня Завішаў. Апынуліся мы тут выпадкова: праязджалі каля старога парку і вырашылі спыніцца і пахадзіць па ім. На жаль, ён цяпер закінуты і неагляданы, а пра былую прыгажосць яго можна меркаваць толькі па стройных алеях таўшчэзных ліпаў. Не паляпшае агульнае ўражанне звычайны металічны плотсетка, якім акружаны парк, і металічная альтанка, што стаіць недалёка ад плота, на пагорку. Паміж зарослых мохам «мудрых» дрэваў бегла тоненькая, пратапаная ў траве, сцежка. Я пакрочыў па ёй, і наперадзе, метраў праз 100, мяне чакала новае адкрыццё: сярод звычайных вясковых дамкоў

месціліся два старыя мураваныя будынкi – Кухціцкая сядзіба, выява якой ёсць на адным з маляўнічых Н. Орды.

Я нібы патрапіў з дваццаць першага ў дзевятнац-

мона Буднага, і ці не тут ён жыў і працаваў? Мяне зацікавіў гэты факт. Калі вярнуўся дадому, я пагартаў кніжкі, знайшоў шмат цікавых звестак пра Кухціцкую сядзібу і нечакана

які ў 2002 г. уключыў былы збор у Кухцічах у свой каталог. Каталог прызначаны для таго, каб прыцягнуць увагу патэнцыйных мецэнатаў, грамадскасці і ўладаў розных

Непадалёку працякае прыгожая рачулка Уса.

З біяграфіяй звязаная і лены Радзівіл (1868–1945). У дзявоцтве Завіша, у першым замужжы Красінская, яна другі раз выйшла замуж за Мікалая Радзівіла, з якім пражыла ў каханні і згодзе толькі 8 гадоў (муж загінуў у пачатку Першай сусветнай вайны). Кухцічы пры Магдалене Радзівіл сталі сапраўдным культурным цэнтрам беларускага Адраджэння. Яго наведвалі самыя вядомыя асобы: Вацлаў Іваноўскі, браты Іван і Антон Луцкевічы, Раман Скірмунт, Аляксандр Уласаў... Уладальніца Кухцічаў садзейнічала беларусізацыі касцёла, выданню газет «Наша Ніва», «Беларус», знакамітай кнігі Максіма Багдановіча «Вянок», а таксама кнігі Канстанцыі Буйло, Ядвігіна Ш. Яна фінансавала падтрымлівала БНР, марыла

Гэтыя сцены бачылі Сымона Буднага

цатае стагоддзе. Будынкi ўражваюць: масіўныя сцены дэкараваныя атынкаванымі пілястрамі, уваходы ў будынкi вылучаюцца высокімі ганкамі і 4-калоннымі порцікамі з трохвугольнымі франтонамі, галоўныя фасады апераныя фрызамі з трыгліфамі... Дарэчы, у адным з будынкаў і сёння жывуць людзі, пра што сведчыць складнік дроваў пры ўваходзе і фіранкі на вокнах. Другі ж будынак, падобна, цяпер пустое...

Але сапраўднай пярлінай Кухцічаў з'яўляецца помнік архітэктуры XVI ст. – былы кальвінскі збор, капліца-пахавальня Завішаў. Будынак кампактны, высокі – ледзь не дастае да вершалінаў дрэваў, што стаяць побач. Вялікія, але вузкія вокны-байніцы, таўшчэзныя мураваныя сцены ствараюць уражанне непадступнасці і трываласці будынка. Але час не шкадуе яго: ужо з'явіліся трэшчыны на сценах, пад дахам і каля падмурка, абсыпалася тынкоўка, забітыя дошкамі вокны. І не ратуе сітуацыю шылда на дзвярах будынка: «Помнік архітэктуры XVI ст. Ахоўваецца дзяржавай».

Кухцічы, XVI стагоддзе... Дык гэтая пабудова, прыкінуў я, сучасніца Сы-

даведаўся, што яна сапраўды мае сувязь з імем Сымона Буднага...

У 1560–1570 гг. маёнткам Кухцічы валоўдаў Мацей Кавячынскі, беларускі кнігавыдавец, перакладчык, рэфармацыйны дзеяч. У 1561–1562 гг. ён разам з Сымонам Будным і Л. Крышкоўскім заснаваў Нясвіжскую друкарню, у якой у 1562-м былі надрукаваныя першыя ў Беларусі выданні на беларускай мове – «Катэхізіс» і «Апраўданне грэшнага чалавека перад Богам» Буднага.

У XVI ст. Мацей Кавячынскі пабудаваў у Кухцічах кальвінскі збор – мураванае кампактнае 12-граннае ў плане збудаванне (таўшчыня сценаў да 1,5 метра) з конусным шатровым дахам і кубападобнай алтарнай часткай. Галоўны фасад фланкаваны цыліндрычнымі вежамі з шатровымі дошкамі і вузкімі байніцамі, з якіх можна было патрапіць у званіцу. Паміж вежамі размешчаны аб'ём тамбура, вылучаны пілястравым порцікам з трохвугольным франтонам. У дэкоры будынка выкарыстаныя ляпныя гірлянды, геральдыка, слаістыя пілястры. Інтэр'ер дэкараваны карнізам на дэнтыхулах, канеляванымі пілястрамі.

У XVII–XIX стст. маёнтак належаў Завішам. У канцы XVIII ст. збор, які да таго часу паспеў пабыць касцёлам, перабудаваны італьянскім архітэктарам Карлам Спампані для капліцы-пахавальні Завішаў. Капліцу разрабавалі ў канцы 1930-х гадоў і зладзілі ў ёй электрападатстанцыю.

Хоць цяпер будынак і закінуты, але ягоны лёс неаб'якавы для міжнароднага фонду «Помнікі свету»,

краінаў да помнікаў, што знаходзяцца пад пагрозай разбурэння.

У 1-й пал. XIX ст. замест драўлянага пабудаваны мураваны сядзібны дом. Палац (захаваліся толькі бакавыя флігелі) быў вырашаны як разгорнутая па фронце 3-часткавая кампазіцыя, цэнтрам якой быў 1-павярховы П-падобны ў плане аб'ём з

Кальвінскі збор XVI ст.

Сучасны выгляд аднаго з флігеляў сядзібы

4-калонным порцікам на галоўным фасадзе. Бакавыя крылы цэнтральнага аб'ёму франтальнымі каланадамі-галерэямі злучаліся з 1-павярховымі прамавугольнымі ў плане флігелямі. Палац знаходзіўся ў маляўнічым парку, на шырокім лузе, акаймаваны ліпавамі алеямі.

пра незалежнасць роднай Беларусі...

Кухціцкая сядзіба і капліца-пахавальня знаходзяцца адносна недалёка ад Мінска і маглі б стаць упрыгожаннем сталічнага Залатога кальца. Вядома, калі захацець зрабіць яго...

Алесь САЧАНКА

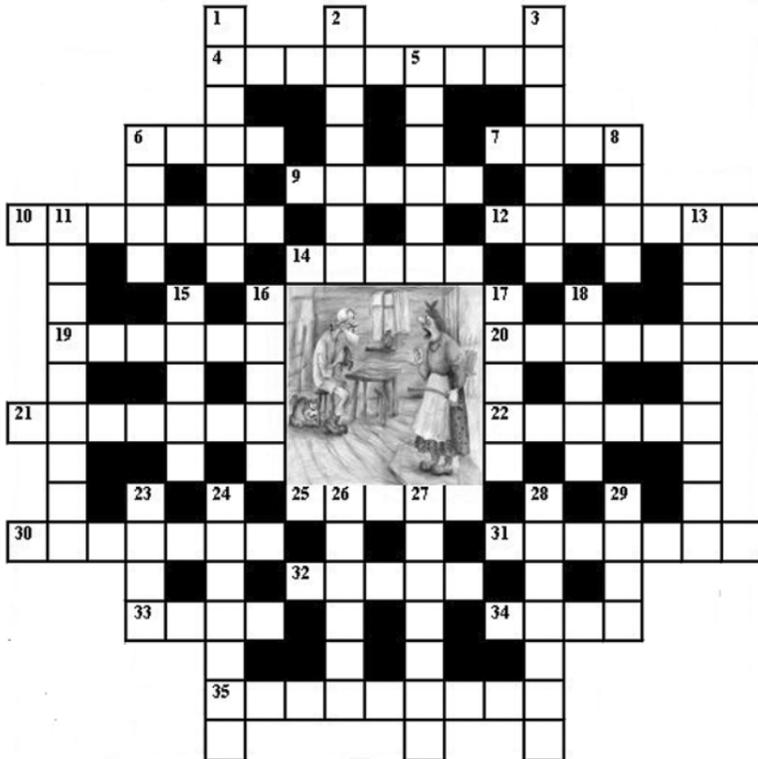
Сядзіба ў Кухцічах XIX ст. Мастак Н. Орда

Прыказка, як прывязка: і так добра, і так спатрэбіцца

Уздоўж

4. ... – не родная цётка (прык.). 6. Рух на якім-небудзь транспарце. 7. Перажыла ... гарачае, перажыву жыццё сабачае (прык.). 9. Свату на ..., або па штанах (прык.). 10. Зраднік за ... прадасць родных і блізкіх (прык.). 12. Праўда не ..., з кашаю не з'ясі (прык.). 14. За пераборы ... ды аборы (прык.). 19. Адна паршывая ... ўвесь статак псеу (прык.). 20. Па абліччы ..., а па зубах сабака (прык.). 21. Тое, што і пчаляр. 22. Не таго ..., хто багата крычыць (прык.). 25. Адрыгнуцца ваўку каровіны ... (прык.). 30. Участак поля пад пасевамі. 31. Абязцанка – ..., а дурню радасць (прык.). 32. Музыкант (разм.). 33. Вялікага сабакі вялікі ... (прык.). 34. Дай, Божа, старым ..., а маладым розум (прык.). 35. Кароткая кофта на ваце, футры.

Упоперак

1. Свая рука – ...: як зробіць, так і добра (прык.). 2. Не дай бог свінні рог, а муржыку ... (прык.). 3. Ці мая ... шчарбатая? (прык.). 5. Кожны курэц павінен мець свой ... і тытунец (прык.). 6. На чужы ... замок не павесіш (прык.). 8. Цвёрды мінерал. 11. Спа-саўка-ласаўка, а Пятроўка – ... (прык.). 13. Ядомы грыб, які вырастае ў час каласаван-

ня жыта. 15. Маленькая сучка заўсёды ... (прык.). 16. Што будзе, тое будзе, а ... на куце не будзе (прык.). 17. Пра чалавека, які крыўляецца (разм.). 18. Чужы дурань – смех, а свой – ... (прык.). 23. Эмблема дзяржавы, горада, роду. 24. Воцат не ..., а кума не жонка (прык.). 26. Воўк каля свайго ... не шкодзіць (прык.).

27. Як сам гаспадар ..., то і чэлядзі не верыць (прык.). 28. Персанаж беларускай народнай дэманалогіі: лічылася, што ... абавязкова будзе, калі гром грыміць на голыя дрэвы. 29. Усе дзяўчаты добрыя, але скуль ... ліхія бяруцца? (прык.).

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ,
г. Дзяржынск

У тэатры «Зніч»

Свой дваццаць першы тэатральны сезон Беларускае паэтычнае тэатр аднаго акцёра «Зніч» распачне 6 верасня ўдзень спектаклем паводле твораў Артура Вольскага «Вясёлая карусель». Артыстка Ларыса Горцава ў музычным суправаджэнні Дар'і Неўмяржыцкай (цымбалы) правязе глядачоў на «чароўнай каруселі».

Увечары таго ж дня адбудзецца паэтычны мо-наспектакль «Красёныя жыцця». Артыст Алесь Кашпераў прапануе перагарнуць неўміручыя старонкі рамана класіка літаратуры Якуба Коласа «Новая зямля».

7 верасня Вячаслаў Шакаліда ўдзень за-просіць маленькіх глядачоў на лялечны мо-наспектакль «Дзвосныя авантуры паноў Кубліцкага ды Заблоцкага», створаны паводле казкі Пятра Васючэнка і Сяргея Кавалёва. Гэта гісторыя пра двух паноў, гаспадарка якіх прыйшла ў заняпад, таму і пайшлі яны ў белы свет.

8 і 20 верасня ўдзень артыст Леанід Сідарэвіч запрашае дзяцей на лялечны монаспектакль Лявона Мікіты «Пра ката Сафрона і пеўніка Андрона». «Як героі пабудавалі сяброўства і любі-бу, – адзначаецца ў буклеце да спектакля, – вам прагамоніць і прагутарыць, прабалобольць і пра-балбача, раскажа і пакажа знакамiты Гаварун-Балабон Гамановіч, смяшлівы на ўвесь свет балака».

9 верасня ўвечары адбудзецца мо-наспектакль «Абранніца» паводле «Маленькіх траге-дыяў» А.С. Пушкіна. Выканаўца – Галіна Дзягі-лева.

13 верасня ўдзень і 22 верасня ўвечары мож-на будзе пабачыць монаспектакль «Мой Маленькі прынц» паводле казачнай аповесці Антуана дэ Сент-Экзюперы і вершаў Беранжэ ў перакладзе Ніны Мацяш. Выканаўца – артыстка Раіса Аст-радзінава.

Увечары ж 13 верасня запланаваны музыч-на-паэтычны спектакль «У краіне светлай...», прысвечаны творчасці і жыццю Максіма Багда-новіча. Выканальніцтва Вячаслава Статкевіча дапоўніць іграю на гітары Сяргей Сарокін.

14 верасня ўдзень артыст Вячаслаў Шакалі-да запрасіць маленькіх глядачоў на лялечны мо-

наспектакль «Граф Глінскі-Папялінскі», створа-ны паводле казкі Артура Вольскага. Дзеці разам з ім паразважаюць, ці будзе больш знатным і пава-жаным хлопец Марцін, які з дапамогаю ката Мак-сіма стане графам Глінскім-Папялінскім.

15 верасня ўдзень Раіса Астрадзінава выка-нае монаспектакль «Маленькі анёлак». Гэту філа-софскую казку пра сяброўства і ўзаемадапамогу напісаў Сяргей Кавалёў паводле вершаў Кармэн Барнос дэ Гаштольд.

16 верасня ўвечары запланаваны мо-наспек-такль «Пяючы начлежнікі». У аснову яго пакла-дзеныя творы Змітрака Бядулі. Загалоўны твор вызначае тэму спектакля – «аб жыцці кожнага ча-лавека, які прыходзіць у гэты свет», аб ягонай не-паўторнай песні. Выканаўца – Галіна Дзягілева.

20 верасня ўвечары – мо-наспектакль «Но-біль – барвяны ўладар», створаны паводле апо-весці Уладзіміра Караткевіча «Сівая легенда». Но-білямі некалі называлі найбольш развітую частку магнацтва. Барвяны – гэта сонечны, агнявы. Та-кія сімвалы закладзеныя ў славянскай міфалогіі – сімвалы крыніцы, святла і жыцця. Глядачу пра-пануецца апынуцца ў сярэднявеччы і яшчэ раз за-думацца над неўміручасцю нашага краю. Выка-наўца – заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Уладзімір Шэлестаў.

21 верасня ўвечары глядачам прапануецца музычна-драматычны мо-наспектакль «Пачакай, сонца!» паводле рамана Ліны Кастэнкі «Маруся Чурай» і твораў еўрапейскай паэзіі ў перакладзе Ніны Мацяш. Аўтар інсцэніроўкі і выканаўца – Га-ліна Дзягілева, суправаджае спектакль музыка Алега Залётнева.

27 верасня ўвечары запланаваная рамантыч-ная мо-наопера А. Залётнева «Адзінокі птах». Аў-тар лібрэта Г. Дзягілева, выканаўца – лаўрэат міжнародных конкурсаў Андрэй Марозаў.

Дзіцячыя дзённыя пастаноўкі пачынаюцца а 15 гадзіне, вечаровыя – а 19-й гадзіне. Спек-таклі адбываюцца ў тэатральнай зале культур-нага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены ў Мінску. Дадатковую інфармацыю мож-на атрымаць па тэлефоне ў Мінску (017) 331-75-53.

Ігар Пракаповіч

(Працяг. Пачатак у № 30–31)

Барэйкі – вёска за 43 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 11 км на поўнач ад Варапаева на левым беразе ракі Гал-бятца. Вядомая па крыніцах з 1873 года як уладанне Тызен-гаўзаў у Пастаўскай воласці Дзісенскага павета Віленскай губерні. Назва паходзіць ад прозвішча *Барэйка*, якое прый-шло з балцкіх моваў, дзе «*baras*» – «*вялікі лес*».

Бацвінавічы – вёска за 25 км на поўдзень ад Паставаў. Вядомая з першай паловы ХХ стагоддзя. Назва, верагодна, паходзіць ад царкоўнаславянскага імя *Варфаламей (Баўт-рамей)*, якое ў будзённым жыцці прайшло шэраг змянен-няў. Яны маглі выглядаць наступным чынам: Баўтрамей – Баўтрук – Бат – Бацвін. На магчымасць такіх трансфарма-цыяў паказвае наяўнасць славянскіх прозвішчаў Бацвінаў, Бацвінкі, Бацвілоўскі. Але такія прозвішчы на Пастаўшчыне не сустракаюцца, і гэта зніжае вартасць прапанаванай версіі. Можна зрабіць дапушчэнне, што *Бат*, *Бацвін* – гэта імёны паганскія, і ў пазнейшы час не ўжываліся. Як версію можна прапанаваць паходжанне назвы ад славянскіх словаў «*бат-ва*», «*бацвінне*» ў сэнсе «густая расліннасць».

Баяры – вёска за 36 км на паўднёвы захад ад Паставаў каля возера В. Швакшты. У крыніцах згадваецца ў пачатку ХХ стагоддзя ў Камайскай воласці Свянцянскага павета Віленскай губерні. Назва паходзіць ад гістарычнага тэрміна «*баяры*» – «радавітыя дваране, буйныя памешчыкі».

Белае – вёска за 32 км на ўсход ад Паставаў, за 2 км на паўночны ўсход ад Варапаева. Вядомая па крыніцах з па-чатку ХХ стагоддзя ў Пастаўскай воласці Дзісенскага па-вета Віленскай губерні. Вёска знаходзіцца на беразе возера *Белае*, ад якога і атрымала назву. Найменне возера адлюст-роўвае колер вады ў вадаёме.

Белішкі – вёска за 46 км на захад ад Паставаў, за 6 км на поўдзень ад Лынтупаў. Вядомая з канца ХІХ стагоддзя як уладанне Бішэўскага ў Лынтупскай воласці Свянцянскага павета Віленскай губерні. Утваральнай асновай назвы маглі стаць як балцкія, так і славянскія тэрміны. У латышскай мове «*belute*» – «яма з вадой», «лужына»; у беларускай «*бель*» – «балота з безразняком», «невялікае балота», «забалочанае нізкае месца». Вёска сапраўды знаходзіцца каля балота. У Пастаўскім раёне такую ж тапанімічную аснову маюць вёскі *Белькі* і *Бялянішкі*.

Белькі – вёска за 45 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 3 км ад чыгуначнай станцыі Полава. Вядомая па крыніцах з 1873 года як уладанне Тызенгаўзаў у Пастаўскай воласці Дзісенскага павета Віленскай губерні. Тлумачэнне назвы: гл. *Белішкі*.

Бержалаты – вёска за 26 км на захад ад Паставаў, за 12 км на паўночны ўсход ад Лынтупаў на мяжы з Літвой. Назва паходзіць з балцкіх моваў, дзе літоўскае «*berzelis*» – «бя-розка».

Бірвіта – вёска за 19 км на поўнач ад Паставаў каля суто-каў рэк Мядзелка і Бірвіта. У пачатку ХХ стагоддзя – фальва-рак Пшадззецік у Пастаўскай воласці Дзісенскага павета Віленскай губерні. Назва вёскі паходзіць ад наймення ракі. Тлумачэнне назвы знаходзім у тунгуска-маньчжурскай і фіна-вугорскіх мовах: «*біра*» – рака (эвенк., эвен.), «*віт*» – «вада» (мансі). Прыблізнае значэнне назвы – «шматводная рака». Раней, магчыма, і было так. Беларуская «Бірвета» мае тапа-німічную радню ў далёкім Забайкаллі: рэкі В. Біра і М. Біра – прытокі Амура, заліў Бірая на Байкале, г. Бірабіджан – ста-ліца Яўрэйскай АВ РФ і г.д. Ёсць «радня» і па-суседстве: во-зера Бірутэ ў Браслаўскім раёне.

Біюці – вёска за 15,5 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў, за 3 км на поўдзень ад Груздава. У 1873 годзе была ў Мань-кавіцкай воласці Вілейскага павета Віленскай губерні. На-зва, верагодна, паходзіць з балцкіх моваў, дзе літоўскае «*bijoti*» – «баяцца». Адсюль «*біюць*» – «баязлівы чалавек».

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Бовіны – вёска за 6 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў. У 1873 годзе была ў Манькавіцкай воласці Вілейскага павета Віленскай губерні. Тлумачэнне назвы: гл. *Бацьвінавічы*.

Буда – вёска за 32 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 12 км на паўночны ўсход ад Варапаева каля сажалак рыбгаса «Навінкі». Назва з'яўляецца гістарычным тэрмінам, які адлюстроўвае гаспадарчую дзейнасць людзей: «буда» – гэта «месца, дзе выпальваўся паташ», «паташны завод». Вёска знаходзіцца ў лясным масіве і, напэўна, узнікла на месцы невялікага заводзіка.

Будзева – вёска за 5 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў. Вядомая з 1873 года як уладанне Тызенгаўзаў у Пастаўскай воласці Дзісенскага павета Віленскай губерні. Назва паходзіць ад тэрміна «буда» – «паташны завод». Па гістарычных звестках, у маёнтку Паставы ў XVIII–XIX стагоддзях сярод іншай прадукцыі вырабляўся паташ. Вельмі верагодна, што завод знаходзіўся ў Будзева.

Бульбунава – вёска за 15 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў, за 0,5 км на паўночны ўсход ад возера Бульбінаўскае. Назва паходзіць ад прозвішча *Бульбенаў*, якое сустракаецца на Пастаўшчыне.

Буцавічы – вёска за 13 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 3 км на ўсход ад Камаі. Вядома з 1873 года як уладанне Сулістроўскіх у Камайскай воласці Свянцянскага павета Віленскай губерні. Назва паходзіць ад прозвішча *Буцавіч*, утворанага, верагодна, ад старажытнаславянскага імя *Будзімір*, якое ўжывалася ў спрошчаных формах *Бут*, *Буц*, *Будзька*. На Пастаўшчыне сустракаюцца прозвішчы *Будзіч*, *Буднікаў*, *Будзько*, *Будзянскі*.

Бучалішкі – вёска за 6 км на паўночны захад ад Паставаў каля мяжы з Літвой. У аснове назвы ляжыць старажытна славянскі тэрмін «бучала» («бучыла») у сэнсе «гразкае, топкае балота», «дрыгва», «яма з вадой». Пад балцікам уплывам назва набыла літоўскі канчатак. У Пастаўскім раёне шырока распаўсюджана прозвішча *Бучэль*.

Бядункі – вёска за 17 км на паўднёвы захад ад Паставаў за 5 км на ўсход ад возера В. Швакшты. У крыніцах згадваецца ў пачатку XX стагоддзя. Назва адлюстроўвае гаротны стан вяскоўцаў жыхароў.

Бялянішкі – вёска за 37 км на захад ад Паставаў, за 9 км на паўночны ўсход ад Лынтупаў. У канцы XIX стагоддзя была ў Лынтупскай воласці Свянцянскага павета Віленскай губерні, уваходзіла ў маёнтка Пад'ельнякі і належала Здзяхоўскім. Тлумачэнне назвы: гл. *Белішкі*.

Бянапаль – вёска за 9 км на захад ад Паставаў, за 7 км на ўсход ад Камаі. Назва складаецца з дзвюх частак. Першая, «бяна-», уяўляе сабой скажонае імя *Беня* – форму кананічнага хрысціянскага *Бенядыкт* (*Банэдык*). Другая частка азначае «поле». Вёска вырасла на месцы «Бенядыктава поля».

В

Вайцяхі – вёска за 28 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 11 км на поўнач ад Варапаева паміж возерам Трумпічы і ракой Галбяйцай. Вядомая з 1873 года як уладанне Тызенгаўзаў у Пастаўскай воласці Дзісенскага павета. Назва паходзіць ад старажытнаславянскага імя *Вайцех*, якое асабліва распаўсюджанае ў паляках. На Пастаўшчыне сустракаюцца прозвішчы *Вайцяшоўнак*, *Вайцяхоўскі*.

Вайшкілог – вёска за 30 км на захад ад Паставаў, за 5 км на ўсход ад Лынтупаў. Назва складаецца з дзвюх частак: літоўскага імя *Vaisys, Vaisa* і асновы «лог» у значэнні «даліна», «шырокая нізіна». Узнікла як назва мясцовасці, якая належала Вайшкі.

Вайшкуні – вёска за 30 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 10 км на паўднёвы ўсход ад Лынтупаў каля возера Балдук (Блакітныя азёры). Вядомая з 1873 года ў Лынтупскай воласці Свянцянскага павета. Назва паходзіць ад літоўскага імя *Вайшыс, Вайша, Вайшкун* (*Vaisys, Vaisa*).

Валодзькі – вёска за 8 км на поўнач ад Паставаў на левым беразе ракі Мядзелка. Назва паходзіць ад імя *Валодзька* – формы старажытнаславянскага імя *Уладзімір*, што азначае «ўладар свету». Прозвішча *Валодзько* шырока распаўсюджанае на Пастаўшчыне.

Валожына 1-е – вёска за 15 км на паўночны ўсход ад Паставаў каля Валожынскага возера. Вядомая з 1873 года як уладанне Тызенгаўзаў у Пастаўскай воласці Дзісенскага павета. Назва мае славянскае паходжанне. У беларускай мове «*валага*» – «вільготнае дрыгвістае месца». Сапраўды, каля вёскі знаходзіцца вялікая балота з азёрамі, на якіх вядзецца здабыча торфу.

Валожына 2-е – вёска за 16 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 2 км на ўсход ад вёскі Валожына 1-е. Тлумачэнне назвы: гл. *Валожына 1-е*.

Вараноўка – вёска за 35 км на ўсход ад Паставаў, за 11 км ад чыгуначнай станцыі Навадзруцк. Назва мае ў аснове фіна-вугорскі карань «*вар*» («*ор*») са значэннем «глыбокі яр», «лагчына». Геаграфічна вёска ляжыць у паніжэнні паміж значнымі ўзвышшамі. Пацвярджэннем такой версіі можа быць і тэрмін з рускай мовы «*воронка*» – «паглыбленне», «упадзіна», які, верагодна, таксама ўтварыўся ад той жа ўгра-фінскай асновы. Верагодна, першапачаткова назва адносілася да ручая.

Вараноўшчына – вёска за 7 км на паўднёвы захад ад Паставаў на заходнім беразе возера В. Спору. Назва першапачаткова адносілася да мясцовасці вакол ракі Вараноўка, на што паказвае фармант «-шчына», а пазней перайшла на вёску. Гл. таксама *Вараноўка*.

(Працяг будзе)

Нашы віншаванні

Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры», рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» віншуюць калектыў Талачынскага гісторыка-краязнаўчага музея з 25-годдзем заснавання. Шчыра жадаем супрацоўнікам і актыву, усім краязнаўцам раёна новых дасягненняў у музейна-краязнаўчай працы, далейшага ўшанавання сваіх знакамітых землякоў, гістарычных вёсак і сядзібаў Талачыншчыны.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КРУГЛІК – 8-гранная ў плане драўляная абарончая вежа, часам квадратнага сячэння ў 1-м ярусе з 8-граннымі наступнымі ярусамі і высокім шатровым дахам; тып абарончага збудавання XVI–XVII стст. Вядомы ў фартыфікацыйным дойлідстве заходніх і ўсходніх славянаў. У Віцебскіх замках у XVII ст. былі круглікі: Валконскі, Духаўскі, Шарамецеў, Бабарыкін, Мяшчанскі.

«КРУТУХА» – традыцыйны танец. Музычны памер $2/4$. Тэмп хуткі. Аснова пабудовы – геаметрычны ўзор, арнамент. Для танца характэрнае масавае і парна-масавае выкананне, часам выконваюць толькі тры танцоры. Галоўны рух – полька ў пары па крузе то ў адзін, то ў другі бок. Рэгіянальныя варыянты ўключаюць таксама шэн на крузе, пераход да іншага партнёра, кручэнне пад рукой. Танец суправаджаецца шматлікімі прыпеўкамі. Распаўсюджаны па ўсёй Беларусі.

«КРУЦЕЛЬКІ» – традыцыйны танец. Называецца таксама «Крупёлкі», «Круцель». Музычны памер $2/4$. Тэмп хуткі. Назва ад хуткіх разнастайных кручэнняў, што складаюць яго аснову (у выглядзе до-за-до, шэн, кручэнні пад рукой). Асноўны крок – «полька», бег. Суправаджаецца шматлікімі прыпеўкамі (многія варыянты музычнага суправаджэння да «Круцелькі» запісаныя М. Федароўскім). Зафіксаваны экспедыцыямі ГНДЛ беларускай танцавальнай творчасці БДУ культуры і мастацтваў у Гродзенскай і Брэсцкай абласцях.

КРЫВІЧЫ – вялікая група ўсходніх славянаў, якія жылі на тэрыторыі басейна верхняга Дняпра, Заходняй Дзвіны, Волгі, на поўдні Чудскага возера. Назву «крывічы» выводзяць парознаму: ад прозвішча старэйшага роду Крыва; ад словаў «крэўныя» («блізкія па крыві») і інш. Першыя пісьмовыя звесткі пра крывічоў у пачатковым летапісе «Аповесці мінулых гадоў» і ў візантыйскага гісторыка Канстанціна Багранароднага. Працэс фармавання крывічоў пачаўся ў сярэдзіне 1-га тысячагоддзя н.э. і скончыўся прыкладна ў IX ст. Пры рассяленні асімілявалі мясцовыя балцікі і заходнія фінскія плямёны. Археалагічныя помнікі крывічоў – курганныя могільнікі з доўгіх (больш раннія, пахавальны абрад – труп-

паспаленне) і круглых у плане (пахавальны абрад – трупапалажэнне) курганоў. Сярод пахавальнага інвентару бронзавыя бляшкі-шкарлупінікі, сінія шклянныя пацеркі, жалезныя спражкі, цуглі, шпоры, ляпная кераміка, кераміка, зробленая на ганчарным крузе. Для полацкіх і смаленскіх крывічоў характэрная племянная адзнака – бранзалетападобныя драццяныя скроневыя кольцы з завязанымі канцамі і шклянныя залочныя пацеркі. Крывічы займаліся земляробствам, жывёлагадоўляй, у іх былі развітыя хатнія промыслы. Жылі на селішчах, размешчаных па берагах рэк і азёраў, у VI – 1-й пал. VIII ст. існавалі гарадзішчы-сховішчы, дзе ўкрывалася насельніцтва ў час ваеннай небяспекі і арганізавалася калектыўная абарона; яны служылі і рэлігійнымі цэнтрамі. Заснавалі гарады Полацк, Смаленск, Пскоў, Ізборск, Віцебск, Лукомль і інш. У VII–IX стст. у сацыяльных адносінах крывічы – саюз плямёнаў, у рамках якіх фармаваліся класы, дзяржаўнасць («княжанні»). Крывічы, якія жылі па сярэднім цячэнні Заходняй Дзвіны, летапісец часта называў палачанамі. У канцы IX ст. крывічы ўвайшлі ў склад Кіеўскай Русі. Удзельнічалі ў паходах Алега (906) і Ігара (944) супраць Візантыі. У гэты час назва «крывічы» мела ўжо тэрытарыяльнае значэнне. Апошні раз згадваецца ў летапісе пад 1162 г. Ад этноніма крывічы, відаць, паходзяць назвы шэрагу вёсак Крывічы ў Зэльвенскім, Іўеўскім, Салігорскім, Глыбоцкім, Пінскім, Докшыцкім, Ашмянскім, Мядзельскім, Смаргонскім раёнах.

Рассяленне крывічоў